

Bir Kuruluşun Hikayesi: Hacettepe Üniversitesi ve İhsan Doğramacı¹ The Story of an Institution: Hacettepe University and İhsan Doğramacı

Ahmet Feyzi GÜL*

Öz

Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluş sürecini ve İhsan Doğramacı'nın kuruluştaki rolünü ele almaktadır. Cumhuriyet Türkiye'sinde M. K. Atatürk ile temelleri atılan modern tıp eğitimi ve sağlık reformunun sürdürücü ve geliştirici aktörlerinden biri de İhsan Doğramacı'dır. Uluslararası akademik ve idari tecrübelerini Türkiye'nin sağlık ve eğitim sistemine uyarlayarak üniversiteleşmeye önemli katkıda bulunmuştur. Makalede tarihsel araştırma yöntemi benimsenmiş; yazılı ve sözlü kaynaklar, anılar, biyografik eserler, röportajlar ve devlet arşivlerinden elde edilen belgeler ışığında Doğramacı'nın vizyonu ve uygulamaları incelenmiştir. Hacettepe Üniversitesi'nin Türkiye'de sağlık ve eğitim sistemine yaptığı katkılar ve bu süreçte nasıl yön verildiği ortaya konmaktadır. Ulaşılan sonuçlar, Doğramacı'nın yenilikçi eğitim ve yönetim anlayışı ile bürokratik ve küresel stratejik ilişkilerinin Hacettepe'nin hızla gelişip öncü bir üniversite haline nasıl geldiğini göstermektedir.

Anahtar sözcükler: Hacettepe Üniversitesi, İhsan Doğramacı, tıp eğitimi, sağlık hizmetleri, üniversite yönetimi.

Abstract

This study examines the founding process of Hacettepe University and the role played by İhsan Doğramacı in this process. One of the key figures who sustained and further developed the foundations of modern medical education and health reform laid by M. K. Atatürk in Republican Türkiye was İhsan Doğramacı. By adapting his international experience to Türkiye's health and education systems, he made significant contributions to the university establishment process. This study adopts a historical research method and examines Doğramacı's vision and practices through written and oral sources, memoirs, biographical works, interviews, and documents obtained from state archives. The research highlights Hacettepe University's impact on Türkiye's healthcare and educational systems and evaluates the leadership qualities of Doğramacı that shaped this success. The findings indicate that, thanks to Doğramacı's innovative approach to education and administration, as well as his international connections, Hacettepe rapidly developed into a pioneering and exemplary university in the fields of education and healthcare.

Keywords: Hacettepe University, İhsan Doğramacı, medical education, healthcare services, university administration.

¹ Çalışma, yazarın Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde tamamlamış olduğu *İhsan Doğramacı: Bir vizyonerin biyografisi (1915-2010)* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr. E-posta: ahmetfgul@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4017-2857

Giriş

Bu makalede Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluş süreci ve İhsan Doğramacı'nın öncülüğü modern eğitim anlayışının gelişimi açısından değerlendirilmektedir. Eğitim ve sağlık konusu toplumların kalkınmasında ve refah seviyesinin yükselmesinde kilit role sahip iki temel alandır. Cumhuriyet Türkiye'si ilk yıllarından itibaren bu alanda reform ve yenilik hareketlerine sahne olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'de modern sağlık hizmetlerinin ve akademik eğitimin gelişiminde İhsan Doğramacı² önemli bir rol üstlenmiştir.

Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluşu, Türkiye'nin modern tıp ve eğitim alanında en önemli adımlarından birini temsil eder. Doğramacı'nın öncülüğünde gerçekleşen bu süreç, sadece Türkiye'nin değil, uluslararası akademik çevrelerin de dikkatini çekmiştir. Hacettepe'nin kuruluşundan itibaren tıp eğitimi, sağlık hizmetleri ve akademik yeniliklerde üstlendiği öncü rol, üniversiteleşme yapısal dönüşüme önyak olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada Hacettepe'nin özellikle sadece bir sağlık kurumu oluşu değil, Türkiye'nin en prestijli üniversitelerinden biri haline gelmesindeki temel etkenleri de değerlendirilecektir. Hacettepe'nin kuruluş dönemi, Türkiye'de modern sağlık hizmetlerinin gelişimi ile paralellik göstermektedir.

Önceki çalışmalar Hacettepe Üniversitesi'nin sadece eğitim ve sağlık hizmetlerindeki rolüne odaklanmakla sınırlı kalırken, bu makale aynı zamanda 1954'te Çocuk Sağlığı Enstitüsü ile başlayan kurumsallaşma sürecini İhsan Doğramacı'nın öncülüğü üzerinden tarihsel bir perspektifle ele almaktadır. Doğramacı'nın yönetim anlayışı, uluslararası işbirlikleri ve üniversiteleşme vizyonu çok katmanlı tarihsel analitik yöntemle değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda tarihsel araştırma yöntemi benimsenerek kaynakların temelini Doğramacı'nın kendi anıları, biyografik eserler, dönemin politikacı ve bürokratlarının tanıklıkları, üniversite kayıtları, devlet arşiv belgeleri ve onunla çalışmış akademik/idari isimlerle yapılan görüşmeler oluşturmaktadır.

Ayrıca UNICEF, IPA ve WHO gibi uluslararası kuruluşlarda birlikte görev aldığı isimlerin anlatımları ile ailesi –özellikle çocukları ve kardeşi Prof. Emel Doğramacı– tarafından aktarılan bilgiler, kurumsal gelişim sürecinin farklı boyutlarına ışık tutmaktadır. Bilkent Vakfı'nın fotoğraf arşivleri, röportajlar ve Hacettepe'nin tarihine ilişkin belgeler gibi görsel materyaller de üniversitenin kuruluş sürecine dair çalışmayı zenginleştiren önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu çok yönlü kaynak kullanımıyla araştırmanın temel sorusu olan Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluşunda hangi aşamaların yaşandığı, hangi faktörlerin belirleyici olduğu ve Doğramacı'nın bu sürece nasıl yön verdiği sorularına yanıt aranmıştır.

Çocuk Sağlığı Derneğinden Çocuk Hastanesine Hacettepe

İhsan Doğramacı'nın Amerika'daki tıp ihtisasını tamamlayarak (1947) Türkiye'ye dönüşü, akademik ve mesleki kariyerinde yeni bir sayfa açılmasını sağlamıştır. Ankara Üniversitesi'nde daha önce öğrencisi olduğu Prof. Albert Eckstein (1891-1950)³ ile yeniden yolları kesişen Doğramacı, üniversitenin *Çocuk*

² İhsan Doğramacı (1915-2010), Irak'ın Erbil kentinde köklü ve varlıklı bir Türkmen ailesi olan Doğramacızade ailesinin bir bireyi olaarak doğmuştur. İlköğrenimini Erbil'de tamamladıktan sonra ortaöğrenimini Beyrut Amerikan Koleji'nde sürdürmüş, tıp eğitimine Bağdat Tıp Fakültesi'nde başlamış ve 1936'da İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne geçmiştir. 1938'de mezun olduktan sonra Ankara Numune Hastanesi'nde Prof. Albert Eckstein ile çocuk sağlığı alanında çalışmış, bu süreç onun mesleki yönünü ve ileride kuracağı sağlık kurumlarının temelini şekillendirmiştir. Kurumsal kimliğinin oluşmaya başladığı bu tarihten itibaren Doğramacı ile Hacettepe'nin kuruluşu adeta bir bütünleşme sürecine girecek ve metnin tamamına yansıtılacaktır. Doğramacı hakkında daha geniş bilgi için bkz. İ. Doğramacı, 90 Yıllık Yaşamımdan Anılar, internet adresi: <https://www.bilkent.edu.tr/hocabey/anilar.html/>; Children in His Hearth Youth On His Mind, ed. Jane Schaller - Tomris Türmen, Wilton 65, England 2003 Celal Ertuğ, Türkiye'de ve Dünya'da İhsan Doğramacı Olayı, Meteksan, Ankara, 2015; Şinasi Özsoylu, İhsan Doğramacı ile 40 Yıl, Ankara, 1995.

³ İhsan Doğramacı ve Albert Eckstein arasındaki ilişki, onun çocuk sağlığı alanındaki kariyerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1938'de Manisa'da tanıştığı Alman çocuk hekimi Prof. Dr. Albert Eckstein, 1935'te

Sağlığı ve Hastalıkları Kürsüsü'ne katıldı. Bu önemli adım, onun Türkiye'de sağlık ve eğitim alanında yapacağı köklü değişimlerin başlangıcı oldu. Hacettepe Üniversitesi'nin tohumları böylece atıldı.

Hacettepe'nin kurumsal kimliğinin şekillenmesinde belirleyici olan ilk yapı, *Çocuk Sağlığı Derneği ve Enstitüsü*'nün hastaneye dönüşüm sürecidir. Bu gelişme bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir.

Fikirden Eyleme Çocuk Hastanesi

1950'lerin başında Türkiye'de sağlık hizmetleri ve hasta bakım koşullarındaki yetersizlik, genç Cumhuriyetin başkentinde de belirgin şekilde hissediliyordu. Ankara'da bir *Çocuk Sağlığı Merkezi* kurma fikrinin kökeni çeşitli kaynaklara dayandırılmaktadır.⁴ Bunlardan biri İhsan Doğramacı'dır. 1938-1940 yılları arasında Ankara Numune Hastanesi'nde ihtisas yapan Doğramacı'nın Hacettepe bölgesini göstererek *Burada çok güzel bir çocuk hastanesi kuracağım* dediği aktarılsa da⁵ esasen Ankara'da çocuklar için bir hastane açılması fikri Doğramacı'nın hocası Albert Eckstein'a aittir.⁶ 1930'larda Anadolu'da çeşitli bölgeleri dolaşmış olan Eckstein, genç Cumhuriyet'in başkentinde çocuk hastalıklarına bakacak daha modern bir hastanenin gerekliliğinin farkındaydı. Doğramacı bu projeyi sahiplenerek geliştirmiş ve hayata geçiren kişi olmuştur. Henüz bir tasarı olan hastane için düşünülen yer Ankara'nın pek de güvenli olmayan, kurumuş bitkiler ve çöp yığınlarıyla dolu olarak bilinen Hacettepe Mahallesi'ydi.⁷

Yıkılan bir imparatorluğun bakiyesi olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti, büyük zorlukları aşarak birçok alanda köklü reformlar gerçekleştirmiştir. Sağlık da bu reformların başlıca odak alanlarından biri olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlatılan reformlarla ülke genelinde sağlık hizmetleri ve tıp eğitiminde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.⁸ Ancak hızla büyüyen nüfus ve kalkınma sürecine giren bir toplumun artan ihtiyaçları karşısında, bu reformların kurumsal bir yapıya kavuşması ve sürdürülebilir bir verimlilik sunması kaçınılmaz hâle gelmiştir. Tam da bu dönemde, 1947 yılında Amerika'daki ihtisasını tamamlayarak Türkiye'ye dönen İhsan Doğramacı çocuk ölümlerinin ve hastane hizmetlerinin hâlâ ciddi sorunlar barındırdığını gözlemlemiştir. Bu tablo karşısında, zihninde uzun süredir tasavvur ettiği modern çocuk hastanesi fikrini hayata geçirmeye karar vermiştir.⁹

Doğramacı, Ankara Üniversitesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kürsüsü'nde çalışmaya başladığında, hocası Eckstein'ın tavsiyesiyle ileride hastaneye dönüşecek Çocuk Sağlığı Merkezi projesine daha da

antisemitizm nedeniyle Almanya'dan ayrılarak Türkiye'ye yerleşmişti. Eckstein, Doğramacı'ya Ankara Numune Hastanesi'nde çocuk sağlığı ihtisası yapmasını önermiş ve Doğramacı bu teklifi kabul etmiştir. Bu dönem boyunca, Eckstein ve Doğramacı, çocuk sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik ortak çalışmalar yürütmüşlerdir. Eckstein'ın Numune Hastanesi bünyesinde çocuklar için özel bir klinik kurma fikri, Doğramacı'nın kariyerinde derin bir etki bırakmıştır. Albert Eckstein hakkında detaylı bilgi için bkz. Nejat Akar, *Anadolu'da Bir Çocuk Doktoru, Ord. Prof. Dr. Albert Eckstein*, Pelikan Tıp Teknik Yayınları, Ankara, 2003; Z.Y. Özlü, S. Ünüvar, "Ankara Numune Hastanesi'nde Alman Bilim İnsanları ve Albert Eckstein", *Asia Minor Studies*, Cilt 11, Sayı 2, 2023, s.229.

⁴ Kızı Şermin Savaşçı bu fikrin aslen Alman profesöre ait olduğunu, hayata geçirenin ise babası İhsan Doğramacı olduğunu belirtir. Bkz. "Ömrünü Tıbbı ve Eğitime Vakfeden İhsan Doğramacı'yı Kızı Şermin Savaşçı Anlattı," *Anadolu Ajansı Kültür Sanat*, 25 Şubat 2022, İnternet adresi: www.aa.com.tr

⁵ Şinasi Özsoy, *İhsan Doğramacı ile 40 Yıl*, Ankara, 1995, s. 18.

⁶ Özlü, Ünüvar, a.g.m. s.230.

⁷ "O zamanlar Hacettepe semtinin pek tekin olmadığı, korkusuzca gezip dolaşılamayacak bir yer olduğu söylenirdi." M. Akman, *Yaşantımda Hacettepe ve Sonrası: Bir Emekli Rektörün Anıları*, Emek Ofset Matbaa, Yalova, 1995, s.4.

⁸ Atatürk Dönemi sağlık politikaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Sinan Meydan, *Akl-ı Kemal: Atatürk'ün Akıllı Projeleri*, Cilt 5, İnkılap Yay. İstanbul, 2014; Evrim Şencan, *Atatürk Okulu*, İleri Yayınları, İstanbul, 2024; Serap Yeşiltuna, "Atatürk'ün Çocuk Sarayı ve Himaye-i Etfal", *Anıtkabir Dergisi*, Yıl 24, Sayı 93, Nisan 2024, ss.27-31; A. Gürsel, *Cumhuriyet dönemi sağlık politikaları (1920-1960)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1998; Burcu Deniz, Dr. Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu Faaliyetleri, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli, 2019; Ahmet Feyzi Gül, *İhsan Doğramacı: Bir Vizyonerin Biyografisi (1915-2010)*, Hacettepe Üniversitesi Sos. Bil. Ens. (Yayınlanmamış Doktora Tez Çalışması-Danışman Prof. Fatma Acun), Ankara, 2025.

⁹ İhsan Doğramacı, "90 Yıllık Yaşamımdan Anılar", *Bilkent News Doğramacı Özel Sayı*, 2010, s. 10. Ayrıca bkz. İnternet adresi: www.bilkent.edu.tr/hocabey/anilar.html.

yoğunlaştı. Alman profesör, yaklaşık bir yıl (1949) sonra Ankara'dan ayrıldı. Eckstein'in Türkiye'den ayrılışı, yalnızca akademik çevrelerde değil, toplumun farklı kesimlerinde de üzüntü yaratmıştır. Nitekim 25 Aralık 1949 Pazar günü Ankara Garı'nda, onu uğurlamak için bir araya gelen mahşeri kalabalık - profesörler, bakanlar, bürokratlar, öğrencileri ve tedavi ettiği ailelerden oluşan yüzlerce kişi- bir törenle ona veda etmiştir.¹⁰ Eckstein Almanya'ya döndükten kısa bir süre sonra hayatını kaybetmiştir (1950).¹¹

Doğramacı fikirlerini geleneksel yöntemlerle çalışan bir hastanede uygulamaktan ziyade, modern bir sağlık merkezinde hayata geçirmeyi amaçlıyordu. O sıra, Numune Hastanesi Ankara Tıp Fakültesi Çocuk Kürsüsü Doç. Dr. Bahtiyar Demirağ'ın kontrolündeydi. Doğramacı bu klinikten ayrı başka bir klinik açarak, daha modern bir çocuk hastanesi projesinin tek yetkilisi olmak istiyordu. Mükemmeliyetçi bir karaktere sahip olan Doğramacı, bu doğrultuda hastane kurma planlarını *sosyal pediatri* adı altında yeni bir kürsü kurarak gerçekleştirme yoluna gitti.

1951 yılında çocuk sağlığı merkezi kurmak için proje hazırlanarak kurulacak merkezin temel hedeflerini belirlendi: Ankara ve çevresindeki çocuk sağlığı hizmetlerinin iyileştirilmesi için temel halk sağlığı hizmetlerine odaklanan modern teknolojinin uygulanması ve çocuk sağlığına çözüm getirecek araştırmalar yapılması amaçlanıyordu.¹² Ayrıca bu hizmetlerin yurt çapında yaygınlaştırılmasının yanı sıra özellikle Orta Doğu ülkelerine de taşınması hedefleniyordu. Proje, yurt içinden ve dışından sağlanan finansmanla ancak üç yıl sonra hayata geçirilmeye başlanacaktı.

1954 yılına gelindiğinde İhsan Doğramacı'nın profesörlüğü yaklaştı. Öte yandan hakkında o dönem çeşitli iddialar dolaşmaktaydı. Özellikle toplum sağlığı alanındaki çalışmaları ve gecekondu bölgelerindeki çocuklara yönelik faaliyetleri, bazı çevreler tarafından komünist olduğu yönünde yorumlanıyordu.¹³ Ayrıca, kendisi ve eşi Ayser hanımın Müslüman ve Türk olmadığı yönünde iddialar da ortaya atılmış, bu konuda Ankara Üniversitesi'nden bazılarınca spekülasyonlar yapılmıştı.¹⁴ Çocuk tedavilerindeki başarıları ve Başbakan'ın oğlu Aydın Menderes'in tedavisinde önemli rol oynaması bu tür spekülasyonların hızla azalmasını sağlamıştır.

Bahsi geçen itibarsızlaştırmalar bir yana, mevzuat engelleri ve üniversite içindeki kişisel çekişmeler, Doğramacı'nın planladığı çocuk sağlığı kürsüsünün kurulmasını geciktirmişti. Bu esnada doçent olan Doğramacı, bürokratik gereklilikler nedeniyle ancak *Profesörler Kurulu*'nun özel izniyle çalışmalara başlayabilecekti. Henüz profesör bile olmayan birinin böyle bir girişimde bulunması, bazı kurul üyelerinin tepkisine yol açmıştı. İkinci bir kürsüye gerek olmadığı yönünde lobi faaliyetleri yürütülüyordu. 1954'de bu durum yaşanırken Doğramacı tarafından *Çocuk Sağlığı Derneği* kuruldu. Bir yandan da Kızılay Başkanı Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu ile görüşülerek derneğe bütçe ayrılması konusunun meclise girmesi sağlandı. İlerleyen süreçte ise Doğramacı "Çocuk Sağlığı" adı altında yeni bir kürsünün kurulması için Profesörler Kuruluna başvuruda bulundu. Yanına arkadaşı Celal Ertuğ'u da alarak, aslında o toplantıda yerleri olmamasına rağmen, kıdemli doçent sıfatıyla Profesörler Kurulu'nun toplantısına girip projesini kabul ettirmeyi başardı. Bu durum Doğramacı'nın daha sonra da pek çok kez göstereceği kararlı ve mücadeleci kişiliğini ortaya koyan önemli bir örnektir. Başvuru 16 Ocak 1954'de oy çokluğuyla kabul edilirken¹⁵ 14 Haziran'da ise Çocuk Hastanesi'nin temeli atılmaya başlanacaktı.¹⁶ Bu arada daha öncesinde 2 Şubat 1954

¹⁰ Özlü, Ünüvar, a.g.m. s.230. Ayrıca Doğramacı'nın, hocası Eckstein'a dair kanaatleri hakkında bkz. İ. Doğramacı, "Albert Eckstein'in hayatı ve eserleri", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 1950, 5-7.

¹¹ "Almanya'dan kovulan bilim insanlarının yalnızca %5 civarında geri dönen olmuştur." Ahmet Feyzi Gül, *Gökhan Tunçbilek ile Röportaj*, 9 Ağustos 2023.

¹² Murat Yurdakök, "İhsan DOĞRAMACI (1915 - 2010)", *Osmangazi Tıp Dergisi Türk Tıbbına Hizmet Veren Bilim İnsanları Özel Sayısı*, 2023, s. 77-78.

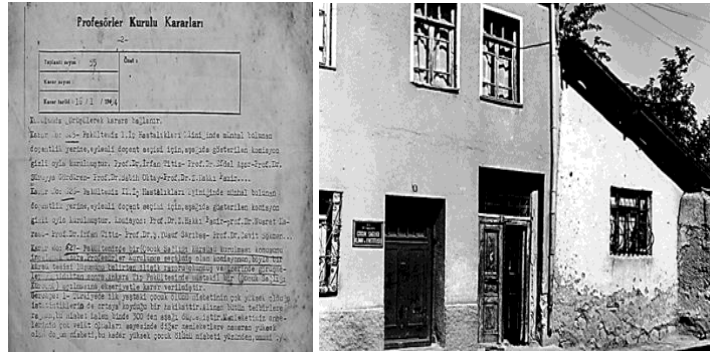
¹³ İhsan Doğramacı, "90 Yıllık Yaşamımdan Anılar", *Bilkent News Doğramacı Özel Sayı*, 2010, s. 10. Ayrıca bkz. İnternet adresi: www.bilkent.edu.tr/hocabey/anilar.html. Ayrıca konuyla ilgili bkz. Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1945-1971*, Rey Yayınları, İstanbul, 1971.

¹⁴ İhsan Doğramacı, "90 Yıllık Yaşamımdan Anılar", İnternet adresi: www.bilkent.edu.tr/hocabey/anilar.html.

¹⁵ Özsoylu, a.g.e. s. 23.

¹⁶ Enstitüye bağlı kuruluşlar ve hastane inşası için uygun bir yer arayışında olan İhsan Doğramacı, dönemin Ankara Valisi ve Belediye Başkanı Kemal Aygün ile birlikte arazi arayışına çıktı. Aygün, Abidinpaşa bölgesini önerdiğinde, Doğramacı'nın ısrarla Hacettepe'yi istediği söylenir. Hacettepe semti, Ankara'nın merkezine yakın bir konumda

tarihinde Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak Doğramacı başkanlığında bir *Çocuk Sağlığı Kürsüsü* ve ona bağlı *Çocuk Sağlığı Klinik ve Enstitüsü* kurulmuştu. Hastane inşaatı bitene kadar, sağlık hizmetine bir an önce başlayabilmek için Cebeci'de kiralanan eski bir Ankara evinin iki odasında, birer asistan, hemşire, sekreter ve hizmetliden oluşan ekibiyle poliklinik hizmetine başlandı.¹⁷ Enstitü, haftada dört gün hizmet veriyordu.

Şekil 1. Profesörler Kurulu Kararı ve Çocuk Sağlığı Klinik ve Enstitüsü. Enstitü 2 Şubat 1954'de çalışmalarına bu binada başladı.

Aslında bu gelişmelerle ileride daha büyük bir kuruma dönüşecek olan Hacettepe Üniversitesi'nin temelleri atılıyordu. Hedefi yalnızca ayrı bir çocuk servisine kavuşmak değil, tıpta modern bir değişim ve gelişim sürecini başlatmaktı. Netice itibariyle Doğramacı, tıp eğitiminde geleneksel ağırlıktan sıyrılmayı amaçlıyor ve bunu Batı'nın gelişmiş müesseselerini örnek alarak gerçekleştirmeyi planlıyordu.

Çocuk Sağlığı Enstitüsü'nün gecekondudaki bu mütevazı başlangıcına rağmen, hastane ve enstitüye bağlı kuruluşlar için devlet desteğinin devamlılığı önemliydi. Bu amaçla Doğramacı önce kendi ailesi tarafından finanse edilen bir vakıf kurarak projeye destek sağladı. Alınacak destek için resmî kurumlarla ilk görüşmeyi zaten 1952'de Sağlık Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ ile yapmıştı. Bu tarihten itibaren çeşitli periyotlarda devlet kurumlarıyla görüşmeler devam etmişti. 1954'te ise meclis kararıyla enstitüye 850 bin lira destek sağlandı.¹⁸ Öyle ki Doğramacı gerektiğinde bakanın kapısını çalabiliyor, evine gidip randevu talep ediyordu.¹⁹

bulunuyordu. Bu konum, hastanenin ve enstitünün ulaşım açısından avantaj sağlamasına, şehirdeki diğer sağlık hizmetleri ve akademik kurumlarla kolaylıkla entegre olmasına olanak tanıyabilirdi. Ayrıca merkezi konumdan ötürü devlet yetkilileri ile daha yakın işbirliği yapma fırsatı sunabilirdi. Çalışmalar hızla başladı ve gerekli izinler kısa sürede alındı. Mevzuat engellerine takılmadan, gerektiğinde 24 saat içinde meclisten yasa çıkarılarak ilerleme sağlanıyordu. Konuyla ilgili bkz. Celal Ertuğ, *Türkiye'de ve Dünya'da İhsan Doğramacı Olayı*, Meteksan, Ankara, 2015, s. 17-19; Özsoylu, a.g.e. s. 20.

¹⁷ "Hacettepe Tarihçe", *Hacettepe Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü*, cocuksagligi.hacettepe.edu.tr

¹⁸ Özsoylu, a.g.e. s. 23.

¹⁹ Doğramacı'nın işlerini sonuçlandırabilme başarısının altında bürokrasiyle kurduğu yakın ilişkileri, kararlılığı, ikna ediciliği ve varlıklı bir aileden gelmiş olması gibi sebepler gösterilebilir. Bununla birlikte, bazı kesimlerce bu başarıda masonik bağlantılarının da etkili olduğu iddia edilmektedir. Bu konuda 1984 yılında verdiği bir röportajda kendisine yöneltilen mason olup olmadığı sorusuna şöyle cevap vermiştir: "Ankara'ya ilk geldiğim zamanlarda, bazı profesörler, 'buraya girmek insanlığa bir hizmettir' diyerek beni alıp oraya götürdüler." Kendisi sonradan devam etmediğini söylemiştir ama masonluğa kabul edildikten sonra çıkış yapılamayan gizemli bir yer olduğu da ileri sürülmektedir. Doğrusunu söylemek gerekirse Doğramacı'nın gerek kariyer ilerlemesindeki şahsi başarıları, gerekse kurumsal kimliğini icra ettiği bürokratik başarılar, onun ne sadece masonik ilişkileriyle ne de devlet bürokrasisine yakınlığıyla açıklanabilir. Çünkü kararlılık, çalışkanlık, bilgi birikimi ve yenilikçi vizyonu bu başarıda daha ağır basmaktadır. Konuyla ilgili bkz. İlhami Soysal, *Dünya'da ve Türkiye'de Masonluk*, Der Yayınları, İstanbul, 1988, s.XIX-XXI. Ayrıca bkz. Soner Yalçın, *Kara Kutu Yüzleşme Vakti*, Kırmızı Kedi, İstanbul, 2019, s.78; Gavin Arneil, "Memories of İhsan Doğramacı", *Children in His Hearth Youth On His Mind*, ed. Jane Schaller & Tomris Türmen, Wilton 65, England, 2003, s. 22.

Şekil 2. Çocuk Sağlığı Merkezi Binası ve Çevresinin İmarına Dair Kararname, 1954²⁰

Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve çeşitli bakanların imzalarının bulunduğu yukarıdaki belge, Doğramacı'nın projelerinin gerek toplum sağlığı açısından gerekse devletin bu konuya verdiği önemi göstermesi yönüyle güvenilir bir proje olduğunun teyididir.

Şekil 3. 14 Haziran 1954, Hacettepe Çocuk Hastanesi temel atma töreninde İhsan Doğramacı. Temele ilk harç iki çocuk tarafından kondu.

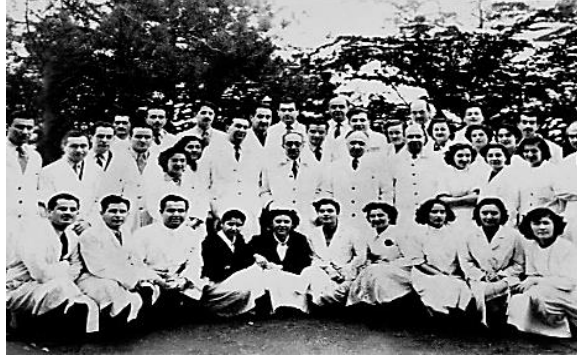
Doğramacı'nın amacı ne yalnızca geleneksel yöntemlerle çalışan bir hastane bünyesine yerleşmek ne de tek başına modern bir hastane kurmaktır. Esas hedefi tüm Türkiye'ye yayılabilecek, toplum sağlığını önceleyen yapısal ve kurumsal bir sağlık reformunu hayata geçirmektir. Kurmayı planladığı hastane ise bu vizyonun ilk adımı ve uygulama zemini olarak planlanmıştır. Çocuk Sağlığı Derneği-Vakfı, hastaneye finansal destek sağlamak için onun kurduğu bir vakıftır. Devlet desteğiyle birlikte toplamda 2,5 milyon TL finansman toplandı. Amerikan Rockefeller ve Ford Vakfı, Doğramacı'nın yurt dışı kaynaklı finans desteği için ilk başvurduğu yerler olarak göze çarpmaktadır.²¹ Rockefeller Vakfı'ndan 700 bin dolar Çocuk

²⁰ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA). Hacettepe Parkı içinde AÜ Tıp Fakültesi'nin yapacağı Çocuk Sağlık Merkezi binasının civarı ve yolların durumunu gösteren 26040 sayılı plan ile İmar'ın 379 sayılı Kararı'nın onayı. 30-18-1-2 / 136 - 64 - 16, 5 Temmuz 1954.

²¹ Rockefeller, 1952-1971 yılları arasında dünya çapında 16 milyon 57 bin 373 dolar (bugünün değeriyle 674 milyon dolar) bağış yapmıştır. En büyük kısmı 6 milyon 310 bin 124 dolar (günümüz değeriyle 265,1 milyon dolar) ile "bilim geliştirme" ye ayrılır. Bu miktarlar, o dönem için oldukça yüksektir. Bkz. *Rockefeller Archive Center*, <https://resource.rockarch.org>'dan aktaran Soner Yalçın, *Kara Kutu Yüzleşme Vakti*, Kırmızı Kedi, İstanbul, 2019, s. 24.

Hastanesi'nin gelişimi için hibe edilmiştir.²² Buna ek olarak, hastane kuruluş sürecinde Rockefeller Vakfı'ndan 100.000 dolarlık bir yardım (güncel kur ile 4,2 milyon dolar) daha alınmıştır (1956).²³

Doğramacı daha hastane kurulmadan önce uzman kadronun yetiştirilmesini oldukça önemsiyordu. Bu doğrultuda ABD'ye genç hekimler gönderilerek, onlara ihtisas eğitimi için maddi destek sağlanıyor ve dönüşlerinde ülkeye önemli katkılarda bulunacak bir ekibin tohumları atılıyordu. Bu çabalar, bir tıp fakültesinin kurulmasına ve sonrasında Hacettepe Üniversitesi'nin doğmasına da öncülük edecekti.

Şekil 4. Doğramacı, Rockefeller Vakfı'ndan alınan burslarla 1955-1962 yılları arasında ABD'ye gönderilecek asistan ve uzman doktor ekibiyle birlikte (1955)

Hacettepe Çocuk Hastanesi ve İlk Yılları

16 Ocak 1954'te kuruluş kararı alınan hastanenin 20 Ağustos 1957'de inşaatı tamamlandı. Eylül ayında poliklinik hizmetlerine ek olarak, her biri 20-30 yatak kapasiteli üç ayrı serviste yataklı hasta bakımı ve hastane hizmetleri verilmeye başlandı. Ertesi yıl, dünyanın en gelişmiş teknolojilerini içeren donanım ve uygulamalara sahip Çocuk Sağlığı Enstitüsü'ne Ankara Üniversitesi Senatosu tarafından tüzel kişilik statüsü verildi. 8 Temmuz 1958 tarihinde 4936 ve 892 sayılı yasa ile Çocuk Sağlığı Enstitüsü ve ona bağlı 150 yatak kapasiteli Hacettepe Çocuk Hastanesi resmen hizmete açıldı.²⁴

Amerikan modeli örnek alınarak kurulan Hacettepe Çocuk Hastanesi, en ileri standartlarda hizmet veren modern bir sağlık merkezi olarak dikkat çeker. Hastane en son tıbbi teknolojilerle donatılmış, çocuk sağlığı ve hastalıkları alanında kapsamlı hizmet sunacak şekilde tasarlanmıştır. Bu sayede, Türkiye'de tıp alanında yeni bir standart belirlenmiş ve kısa sürede bölgedeki en prestijli sağlık kurumlarından biri haline gelmiştir. Açılışın ardından idari ve akademik dünyadan birçok insan, konunun önemiyle ilgili görüşlerini dile getirmiştir. Bu değerlendirmeler hastanenin kısa sürede elde edeceği başarının ilk işaretleri olmuştur.

Dönemin en iyi hastanelerden biri olarak kabul edilen ABD St.Louis Hastanesi'nden davet edilen Prof. W. Gene Klingberg, Hacettepe Çocuk Hastanesi'nde geçirdiği süre boyunca edindiği izlenimleri şu sözlerle aktarmıştır:

Burada geçirdiğim 6 ayda bu müessesenin mükemmelliğine, Dr.Doğramacı'nın ve arkadaşlarının çalışmalarına olan hayranlığımı yakın arkadaşlarıma anlatmaya çalıştım. Dr.Doğramacı ve Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin daveti üzerine buradaki öğretim ailesine katılarak çalışmaya başladığım günden beri vazifemin çok kolay olduğunu gördüm.

²² Rockefeller'ın Türkiye'de "Amerikan modeli endüstriyel tıbbi eğitim ve araştırma" anlayışının yerleşmesine nasıl etki ettiğine dair bkz. Soner Yalçın, *Kara Kutu Yüzleşme Vakti*, Kırmızı Kedi, İstanbul, 2019.

²³ Hacettepe Çocuk Hastanesi kuruluş sürecinde alınan yardımlar konusunda Dr. Murat Yurdakök'ün eserlerine bakılabilir: Murat Yurdakök, *Hacettepe Çocuk Hastanesi Tarihi*, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1992; Murat Yurdakök, *Hacettepe Tarihi*, Öztürk Matbaası, Ankara, 1984; Murat Yurdakök, "Hacettepe'nin Öyküsü: Gecekondu'dan Üniversiteye", *Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Mezunları Derneği Bülteni*, cilt 1, sayı 4, 1991.

²⁴ "Hacettepe Tarihçe," *Hacettepe Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü*, cocuksagligi.hacettepe.edu.tr

Çünkü dünyanın hiçbir tarafında bu kadar çalışkan ve hevesli bir grupla karşılaşmış değilim. Çocuk Sağlığı Kliniği bugünkü durumu ile Amerika'nın en ileri müesseseleri seviyesindedir.²⁵

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri açılış töreninde yaptığı konuşmada, Doğramacı'nın hastanenin kurulmasındaki azmini ve kararlılığını şöyle vurgulamıştır:

Bundan üç buçuk sene evvel İhsan Doğramacı beni ziyaret etti. Bugün açılış törenini kutladığımız müessesenin mahiyetini ve gerekliliğini anlattı, inandırdı. İhsan Doğramacı benim gibi yüzlerce mebus arkadaşımızı evinde ziyaret etti ve davasını birer birer anlattı. İdeale inanmış insanın neler yapabileceğine en güzel örnek şüphesiz ki bugün açacağımız bu müessesedir.²⁶

Konuyu değerlendiren bir başka bürokrat dönemin Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan ise torununun hastanedeki tedavi sürecine ilişkin duygularını şu şekilde dile getirmiştir:

Torunum bu binada ihtimamın, alakanın, hazakatin, insanlığın bütün nimetleriyle sarılı olarak on beş gün yattı. Ölüm diyarına gitmek üzere bulunan zavallı yavrucuğa büyük insan, hazık doktor, profesör, fenafilmeslek arkadaşım İhsan Doğramacı el koydu. Bu güzel müessesenin, bu kurtarıcı yuvanın ilk müşterisi benim torunum oldu.²⁷

Şekil 5. Gecekonduan modern bir hastaneye dönüşüm sürecinde Hacettepe Çocuk Hastanesi. 8 Temmuz 1958'de hastane açılış töreni, en solda Doğramacı.

Bu değerlendirmeler, Hacettepe Çocuk Hastanesi'nin sadece Türkiye'de değil, uluslararası alanda da tanınan ve takdir edilen bir sağlık kurumu haline dönüşmeye başladığını göstermiştir. Doğramacı'nın yönlendirmesiyle, hastane modern tıbbın gereklerine uygun biçimde gelişmekte; teknoloji ve uzmanlık altyapısı güçlendirilerek çağdaş bir sağlık merkezi olma yönünde ilerlemeye başlamıştır.

Doğramacı'nın Hacettepe Hastanesi'nin gelişimi için güçlü bürokratik ilişkiler kurma stratejisi dikkat çekicidir. Hastanenin dönemin ünlü bürokratlarının tercih ettiği bir sağlık merkezi haline getirilmesi bu ilişkileri pekiştirmiştir. Sekreterine, önemli kişilerin hastaneye geldiğinde, kendisinin haberdar edilmesini söyleyen Doğramacı, bu kişilerle birebir görüşmeler yaparak bürokratik bağlarını güçlendirmiştir. Bu

²⁵ Özsoylu, a.g.e. 15.

²⁶ Aynı Eser, s. 15-16.

²⁷ Aynı Eser, s. 16.

görüşmeler sırasında hastanın tedavi süreciyle yakından ilgilenilirken ilgili devlet adamıyla çay veya kahve içerek sohbet etmiştir.²⁸

Personel ve Mali Kaynaklar

Hastane kurulma aşamasındayken Doğramacı, ihtiyaç duyulan nitelikli kadronun yetişmesi için çeşitli adımlar atmaktaydı. Çalışkanlık, tutku ve iyi niyet gibi niteliklere sahip olan adayları asistan olarak seçiyor ve böylelikle gelecekteki kadronun temellerini oluşturunuyordu. Böylece asistanlar yurtdışında çeşitli staj eğitimlerine gönderilerek yeteneklerini geliştirmişler ve bunun için öncesinde Georgetown Üniversitesi'nin Ankara'daki lisan okulunda İngilizce öğrenmişlerdir.

Hastanenin uzman kadrosu oluşturulurken yurtdışından gelen yabancı hocalardan ve Türk akademisyenlerden faydalanma yoluna gidilmiştir. Doğramacı, ABD'nin St. Louis Hastanesi'nden arkadaşı Prof.Klingberg'in ardından, benzer şekilde ABD'de tanıştığı genç çocuk hekimi olan Dr. Joe Wray'i başasistan olarak göreve başlatmıştır. Ayrıca Amerika'dan davet ettiği diğer uzmanlar arasında Dr. William L. Nute ve Dr. James Sayre gibi uzmanlar da bulunmaktaydı.²⁹ Bu adımlar, hastane kadrosunun nitelikli ve yetkin bir şekilde oluşturulmasına önemli katkılar yapmışlardır.

İhsan Doğramacı'nın kızı Şermin Savaşçı, o dönemde yaşanan gelişmeleri şu şekilde anlatıyor:

Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hastanesi için 'En mükemmel hastaneyi kuracağım' diye işe başladı. Babam 1956'da Ankara Tıp Fakültesi'nden mezun doktorlara haber gönderdi ve hastaneye ilişkin bilgi verdi. Yurt dışından bu doktorlara alanlarına göre burslar buldu ve hepsini yurtdışı eğitimine gönderdi. Bu arada Hacettepe'nin iki katlı hastane binası bitince ABD'den kendi tanıdığı doktor arkadaşları Ankara'ya geldi. ABD'li bu doktorlar da Ankara'da kalan doktorları yetiştirmeye başladılar. Hacettepe, öyle bir hastane oldu ki daha önce yapılamayan ameliyatlara ve tedaviler burada yapılmaya başlandı. Bu doktorlar, az az yetişkinlere de başka yerde yapılamayacak ameliyatlara yapmaya başladılar. Sonrasında zaten Hacettepe'nin yetişkin bölümü açılıyor.³⁰

Hacettepe Çocuk Hastanesi ve ileride üniversitenin kuruluşunda önemli rol alarak İhsan Doğramacı'ya yol arkadaşlığı yapan Türkiye Bilimler Akademisi şeref üyesi Prof. Burhan Say, hastanenin kuruluşu sırasında Doğramacı'nın Amerika'dan getirdiği uzman hekimlerden bahsederken onun organizatörlük yönünü şu sözlerle ifade etmiştir:

1957'de Türkiye'ye döndüğümde, yeni bir çocuk hastanesinin kapılarını açmak üzere olduğunu görmek beni çok şaşırttı. Hacettepe Çocuk Hastanesi'ni bir kez ziyaret ettikten sonra, buranın benim çalışmam gereken yer olduğunu anladım. Doğramacı, William G. Klingberg ve Joe Wray adında iki Amerikalı çocuk doktorunu, birçoğu daha sonra önde gelen eğitimciler olacak genç Türk doktorlardan oluşan seçkin bir grubu pediatri alanında eğitmeleri için getirdi. Kendisi tanıdığım en iyi organizatördür.³¹

²⁸ Ahmet Feyzi Gül, *Prof. Gökhan Tunçbilek ile Röportaj*, 9 Ağustos 2023.

²⁹ ABD'li William Laubach Nute (1890-1979), Türkiye'de görev yapan misyonerlerden biriydi. Nute, ilk Amerikan Hristiyan misyonerlik örgütü olan American Board of Commissioners for Foreign Mission (ABCFM) üyesi bir tıp doktoru ve eğitimcidir. Amerikan misyoner topluluğu ABCFM'yi İhsan Doğramacı'nın Beyrut Amerikan koleji yıllarından da hatırlayacağız. Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'ye gelen Nute, 1914'te Tarsus Amerikan Lisesi'nde eğitim ve yönetim görevine başladı. 1924'te Adana Misyoner Hastanesi'nde doktorluk yaptı, 1933-1955 yılları arasında Kayseri Talas Amerikan Hastanesi'nde çalıştı ve 1956'da Hacettepe Çocuk Hastanesi'nde yöneticilik yaptı. Bkz. *Rockefeller Archive Center*, Box 3, File Code 805A Ankara University Nute, William L., 1960-1961'den aktaran Soner Yalçın, a.g.e. s. 28.

³⁰ "Ömrünü tıba ve eğitime vakfeden İhsan Doğramacı'yı kızı Şermin Savaşçı anlattı," *Anadolu Ajansı Kültür Sanat*, 25 Şubat 2022, İnternet adresi: www.aa.com.tr

³¹ Burhan Say, "Great Organiser, Great Teacher", in *Children in His Hearth Youth On His Mind*, s. 231.

Harvard Üniversitesi'ne radyoloji eğitimi için gönderilen Abdullah Kenanoğlu gibi akademisyenlerin yurda dönmesi, Hacettepe'de modern tarzda sağlık eğitimi ve hizmetlerinin başlatılmasında önemli rol oynamıştır.³² Kenanoğlu'nun Türkiye'ye dönmesiyle modern pediatri ve radyolojinin temelleri atılırken, Dr. Klingberg ve Dr. Burhan Say gibi etkili isimlerin katkısıyla pediatrik hematoloji dalı da kurulmaya başlandı. Ayrıca Dr. Ali Ertuğrul'un ABD'den dönüşüyle pediatrik kardiyoloji ve çeşitli cerrahi dallarının kurulması için çalışmalar hız kazandı. Albert Eckstein'in oğlu olan Dr. Herbert Eckstein'in gelişiyle pediatrik cerrahi alanında önemli adımlar atıldı. Ayrıca nöroşirürji uzmanı Dr. Vahdettin Türkmen'in hidrosefali (beyinde sıvı birikmesi) ve subdural (beyin ile kafatası arasındaki kan veya sıvı birikmesi) ameliyatlarında etkili olması da dikkat çekiciydi. Böylece, gelişmiş ülkelerden bilim insanları getirilerek ve akademik personeli yurtdışına gönderilerek Hacettepe kadrosu nitelikli bir büyüme sürecine girmişti.

Gelişmeler heyecan vericiydi. Doğramacı ve Klingberg'in, makrosefali (iki kafalı) hastası olan Hasan adlı çocuğu başarılı bir şekilde ameliyat etmesi gibi vakalar, takdirle karşılanarak toplumda büyük yankı bulmuştu. Ekibe katılan doktor Şerif Zileli, endokrinoloji ve laboratuvar araştırmalarına ivme kazandırarak çalışmalara yeni bir boyut getirdi. Hastaların iyileştirilmesi personelce âdeta bir rekabete dönüşmüştü. Hemşireler arasında da bu heyecanı hissetmek mümkündü. Özellikle hemşireler Meliha Hanım ve Hannalore Möller'in liderliğinde, ağır malnütrisyonlu (beslenememe rahatsızlığı) vakaların hızla iyileşmesi için bir yarış başlamıştı. Tıp eğitiminde adeta bir atılım yaşanıyordu.³³

Hacettepe Hastanesi 1957-1961 yılları arasında, çok değerli hekimlerin bir araya gelmesiyle nitelikli bir akademik kadroya kavuşmuştu. Bu hocalar, sırasıyla Amerika'daki hastanelere gidip eğitim alıyor ve en güncel tıbbi bilgilerle donanarak Ankara'ya dönüyorlardı. Hastanede tam gün çalışma ve hatta gün aşırı nöbet tutma norm haline gelmişti. Doktorlar kendilerini hastaneye adanmış, finansal konuları dert etmiyorlardı. Özgürce tartışmak, araştırmak ve bilgiyi paylaşmak temel ilkeleriydi.³⁴

Hacettepe Çocuk Hastanesi'nde Yangın (1961)

21 Mart 1961 tarihinde, Hacettepe Çocuk Hastanesi'nde sağlık hizmetlerinin durmasına neden olan bir olay yaşandı. Gece yarısı hastane binasında çıkan yangında, personelin ve hastaların hayatı tehlikeye girdi. İtfaiye müdahalesi ve bölge halkının yardımlarıyla 160 çocuk yangından kurtarılrken tek can kaybı yaşandı. Ancak yangın hastanede ciddi hasara yol açtı. Bu olay, hastanenin güvenlik önlemlerinin gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koyarken, modernizasyon çalışmalarının hızlandırılmasına da zemin hazırladı.

Şekil 6. 21 Mart 1961'deki yangın sonrası basına yansımalar

³² Hacettepe kuruluşunda katkısı olan personel ve akademisyenler hakkında bkz. Celal Ertuğ, "İhsan Doğramacı ile Röportaj", *Türkiye'de ve Dünya'da İhsan Doğramacı Olayı*, Meteksan, Ankara, 2015, s. 140 – 141.

³³ Hastane'nin gelişim süreci hakkında şu eserlere bakılabilir: Murat Yurdakök, *Hacettepe Çocuk Hastanesi Tarihi*, Hacettepe Basımevi, Ankara, 1992; Şinasi Özsoylu, *İhsan Doğramacı ile 40 Yıl*, Ankara, 1995.

³⁴ Y. Ergir, E. Fındık, "Hoca Bey", 2006, s. 7, İnternet adresi: www.ergir.com

Yangının hemen ertesi günü, hastaneyi yeniden inşa etmek için kolları sıvayan İhsan Doğramacı, soluğu politikacıların yanında almıştır. Yaşanan gelişmeleri kızı Şermin Savaşçı şöyle aktarıyor:

Hacettepe Çocuk Hastanesinde ben lise sondayken 1961’de yangın çıktı. Babam yangının olduğu gecenin sabahında dönemin Maliye Bakanı Kemal Kurdaş’a gitti, hastanenin yandığını ve destek gerektiğini anlattı. Bu destekle, 6 ay içinde 3 katlı çocuk hastanesinin yerine 5 katlı yeni hastane kuruldu.³⁵

Yaşananlar başka bir ağızdan ise şöyle nakledilmektedir:

Doğramacı, yangının ertesi günü sabahın 6.30 – 7.00 gibi Maliye Bakanı’nın evine gidiyor. Kapısını çalıyor. Kapıyı eşi açıyor, bakan o sırada henüz hazır değil. İhsan Doğramacı ‘tamam o halde ben de köşede oturup beklerim’ diyor. Bakan da eşiyile tekrar haber verip, bakanlığa gitsin ben ilk önce onun işini halledeceğim, diyor.³⁶

Hacettepe Mahallesi eski sakinlerinden Ankara şehir tarihçisi Haluk Balaban, hastanede çıkan yangını bizzat yaşayan biri olarak, o gün ve sonrasında neler olduğunu şu cümlelerde ifade etmekte:

Hacettepe Çocuk Hastanesi yangını sonrası, karyolalarıyla ve eşyalarıyla hastaları mahallelinin evlerine taşıdık. Bizim eve de getirdik. Bütün Hacettepe sakinleri seferber oldu. Yangından sonra hastaneyi yeniden inşa için dünyanın her yerinden çok büyük bir yardım gelmeye başladı. Doğramacı, yangından sonra ‘ben burayı büyüteceğim’ dedi. Babam Hacettepe’nin muhtarıydı. Ve Doğramacı bize dedi ki “Hacettepeliler, bana yardımcı olun, burayı yeniden kuracağız, Hacettepe futbol takımına da sahip çıkacağım. Burayı Arsenal kulübü gibi yapacağım.”³⁷

Hastane 6 ay içinde yoğun ve sistemli bir çalışmayla eskisinden daha büyük hale getirilmiştir. Haliyle bu durum, hastanenin genişleyip büyütülmesi için yangının özellikle çıkarıldığına dair spekülasyonlara da sebep olmuştur. Bu spekülasyonların odak noktası Doğramacı’nın çocuk hastanesini daha da büyütme için kasıtlı olarak yangın çıkarttığı yönündeki söylentilerdir. Yangının kundaklama ile mi çıkartıldığı yoksa kazayla mı gerçekleştiği konusunda net bir bilgi olmasa da neticede hastane ulusal ve uluslararası desteklerle daha büyük ve modern bir yapıya kavuşmuştur.

Sonuç itibarıyla, Hacettepe halkının fedakarlığı ve alınan fonların desteğiyle altı ay süren yoğun bir çalışma sonucunda hasar gören üç katlı hastane, bu sefer beş katlı ve yatak kapasitesi 250’ye çıkarılmış halde yeniden açılmıştır. Üstelik, 21 Eylül 1961’deki *Uluslararası 2. Orta Doğu Akdeniz Pediatri Kongresine* de ev sahipliği yapmıştır.

İki büyük dünya savaşından olumsuz etkilenen dünya demografyası, savaştan sonra gerçekleşen büyük sağlık reformları ile yeni bir nüfus patlamasının doğmasına neden oldu. Birey ve toplum sağlığı, önceki dönemlerden çok daha iyi seviyelere ulaşmaya başladı.³⁸ Türkiye’de ise 1950’lerin başlarına kadar kırsal bir toplum olmanın yetersizliği yaşanırken, Dünya genelinde sağlık ve beslenme konusundaki gelişmelerin tabii bir sonucu olarak 1960’lara gelindiğinde sanayileşme ve şehirleşme hız kazandı. Bu, sağlık hizmetlerine olan talebi de artırdı.³⁹ Artan nüfus ve şehirleşme, sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve modernleştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştı. Hacettepe Hastanesi dünyadaki bu gelişmelerin Türkiye’deki bir yansımasıydı.

³⁵ Savaşçı, a.g.m.

³⁶ Ahmet Feyzi Gül, *Prof. Gökhan Tunçbilek ile Röportaj*, 9 Ağustos 2023.

³⁷ Ahmet Feyzi Gül, *Haluk Balaban ile Röportaj*, 1 Mayıs 2024.

³⁸ Baby Boomer dönemi.

³⁹ Metin Özasan, “Bir Ankara Efsanesi Olarak Hacettepe”, *İdealkent*, cilt 5, sayı 11, 2014, s. 88.

Hacettepe Çocuk Hastanesi ve Yeni Düzenlemeler

1960'lı yıllar Türkiye'de planlı kalkınma döneminin başlangıcıdır. Bu kapsamda toplum sağlığı ve refahını artırmak hedefleniyordu.⁴⁰ Bu hedef doğrultusunda, sağlık hizmetlerinin kurumsallaşması ve altyapı yatırımlarının teşvik edilmesi önem kazanmış; üniversite bünyesindeki sağlık kuruluşlarının yasal ve mali özerkliklerini artırmıştır. Bu gelişmelerin ışığında, kurumsal kimliğe sahip olan Çocuk Sağlığı Enstitüsü ve buna bağlı hastane kendi adına arsalar satın alabilecek ve bina inşa edilebilecek yetkiye sahip olmuştu. Takip eden süreçte, artan ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak 1000 yataklı bir genel hastane inşa edildi ve çocuk hastanesinin yatak kapasitesi 350'ye çıkarıldı.

Haziran 1961'de Çocuk Sağlığı Enstitüsü'ne bağlı olarak Türkiye'nin ilk *Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Yüksek Okulu*, lisansüstü öğrenci alan *Yüksek Hemşirelik Okulu*, tıbbi teknoloji alanlarında eğitim veren *Sağlık Bilimleri Yüksekokulu* kuruldu. Enstitüye bağlı açılan bu yüksekokullar Türkiye'de yardımcı tıp profesyonellerinin üniversite düzeyinde eğitim görerek yetişmelerine imkân verecek ilk kurumlar olarak kabul edilir.⁴¹ 1962'de ise *Ev Ekonomisi Yüksekokulu'nun Diyetetik Bölümü* açılmıştır.

Doğramacı'nın öncülüğünde Hacettepe Çocuk Hastanesi'nde birçok yenilikçi uygulama başlatılmıştır. *Tam gün sistemi* ile doktorlar, 24 saat boyunca hastaları takip edebilme imkanına kavuşmuş, asistan doktorların şartları iyileştirilmiş ve modern pediatri eğitimi başlatılmıştır. Hemşirelerin görevinin yeniden tanımlanmasıyla, hastane içi hizmet kalitesi artmış, hasta bakımında modern hemşirelik uygulamaları hayata geçirilmiştir.

Bunun yanı sıra hasta kayıt arşivi düzenlenmiş, hastalıkların kodlanması sistemi getirilmiş ve hastalıklar ve tedavi yöntemleri konusunda akademik kadronun tartışma özgürlüğü teşvik edilmiştir. Ayrıca, hastane yemeği ve beslenme düzeni geliştirilmiş, hasta bakımı ve hijyen hassasiyeti artırılmıştır. Laboratuvarlar gece de açık tutulmuş, toplum sağlığı ve koruyucu hekimlik hizmetlerine öncelik verilmiştir. Asistan doktorların kliniklerde yetki ve sorumluluğu artırılmış, gönüllü asistanlık sona erdirilirken eski Türk çocuk hekimlerinin adları laboratuvar ve çalışma odalarına verilerek onlara saygı gösterilmiştir. Tüm bu yenilik ve düzenlemeler Doğramacı'nın öncülüğünde gerçekleştirilmiştir.⁴²

Doğramacı hastane yapısını büyüterek bir sağlık bilimleri merkezi haline çevirmenin ötesinde, bu yapıyı ilerde bir üniversiteye dönüştürmek idealindeydi. Bu doğrultudaki girişimlerinin kısa vadede bir tıp fakültesi kurulmasına yönelik olduğu görülmekte ise de orta ve uzun vadede bir üniversite kompleksini planladığı anlaşılmaktadır.

Hastane'den Hacettepe Tıp Fakültesi'ne (1963)

1962 yılına gelindiğinde Hacettepe Hastanesi artık dört yıl öncesinde ilk kurulduğu güne göre çok daha gelişmiş ve çevresinde hastaneyi tamamlayan sağlık bilimleri yüksekokullarıyla, kendi personeli yetiştirmeye başlayan bir yapıya kavuşmuştu. İhsan Doğramacı yurt içi ve yurt dışı bağlantılar kurarak bu bilim ve sağlık merkezinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken bir yandan da büyüyen Hacettepe'ye resmen yeni bir statü kazandırma niyetindeydi.

Doğramacı'ya göre hastanedeki klinik uygulamalar, bağlı olduğu Ankara Tıp Fakültesi'nden farklıydı. Bu yüzden Hacettepe tıp kompleksinin bağımsız bir fakülteye dönüşmesi gerekiyordu. 1960'de kurulan DPT, Ankara ve İstanbul Üniversiteleri Tıp Fakültelerine bir sonraki yıl için öğrenci alımlarına 100'er kontenjan daha eklemeleri yönünde bir yazı göndermesiyle beklenen fırsat doğdu.⁴³ Ancak her iki

⁴⁰ TC. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: Türkiye'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Kalkınmasında DPT, Mayıs 2009, İnternet adresi: www.sbb.gov.tr

⁴¹ Ertuğ, a.g.e. s. 30.

⁴² Çocuk Hastanesi ile gelen yenilikler hakkında daha detaylı bilgiler için şu eserlere bakılabilir: Şinasi Özsoylu, *İhsan Doğramacı ile 40 Yıl*, Ankara, 1995; Muvaffak Akman, *Yaşamımda Hacettepe ve Sonrası: Bir Emekli Rektörün Anıları*, Emek Ofset Matbaa, Yalova, 1995; Murat Yurdakök, *Hacettepe Çocuk Hastanesi Tarihi*, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1992; Gülsev Kale, Murat Yurdakök, *Hoca Bey ile Anılar*, Alp Ofset Matbaacılık, Ankara; Celal Ertuğ, *Dünya'da ve Türkiye'de İhsan Doğramacı Olayı*, Meteksan, Ankara, 2015.

⁴³ "Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Kuruluş Öyküsü (40. Yıl): İhsan Doğramacı ile Röportaj," HUMED, 2003, İnternet adresi: www.youtube.com/@humed4946

fakülte de bu öneriyi kabul etmiyordu. Öğrenci sayısının artmasıyla eğitim kalitesinin düşeceğini ve ayrıca DPT'nin üniversitelere öneride bulunmasının üniversite özerkliği ile bağdaşamayacağı düşüncesi hakimdi.

Bu durum üzerine Doğramacı DPT'ye bizzat giderek, Sosyal Planlama Dairesi Başkanı Enver Ergun ile görüşmüş ve bir öneride bulunmuştu. Buna göre Hacettepe Hastanesi'nin bağlı olduğu Çocuk Sağlığı Enstitüsü'nü tıp fakültesinden ayırarak doğrudan rektörlüğe bağlamak suretiyle ikinci bir tıp fakültesi açılabilirdi. Böylece ülkenin büyük ihtiyacı olan doktorların yetiştirilmesi için daha çok öğrenci alınabilirdi. İkna çalışmalarına devam eden Doğramacı, DPT'den Enver Ergun'u ziyaret etmekle kalmadı, Ergun ve ekibine hastaneye ve enstitüye bağlı okulları ve laboratuvarları gezdirerek kurulacak ikinci bir fakültenin elzem olduğunu göstermeye çalıştı. Nitekim bu çabalar yeni tıp fakültesi için gerekli maddi ve bürokratik destek sağlanmasına kapı aralayacaktı.

Doğramacı sadece akademik alanda değil, aynı zamanda bürokrasideki bağlantılarıyla iş bitirici bir kişiydi. Bu sayede fakülte kuruluşu için gereken bütçeler hızla sağlandı. 1962 yılında, *TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu* toplantısı sırasında bazı milletvekillerinin İhsan Doğramacı'ya gelip "Hocam, bir arzunuz, emriniz var mıdır?" diye hitap ettikleri anlatılır.⁴⁴ Fakültenin kuruluş aşamalarında, Doğramacı'nın istediği miktarda büyük bütçeler Meclis Bütçe Komisyonu tarafından onaylanmıştır.

1963 yılında DPT, kurulması düşünülen yeni tıp fakültesinin hazırlık çalışmaları hakkında Ankara Üniversitesi'nden bilgi istedi. Bu durum büyük tepkiye yol açtı. Başbakan İsmet İnönü, özel doktoru Prof. Zafer Paykoç aracılığıyla, Ankara Üniversitesi'nden bir grup profesör ile görüştü. Toplantıda ikinci bir tıp fakültesinin kurulmasının mevcut fakülteyi böleceği, akademik kadronun da buna yeterli olmayacağı kaygısı ileri sürülmüştü. İnönü, Maliye ve Milli Eğitim Bakanlıklarına mevzuatta böyle bir destek hükmü olup olmadığını sorduğunda, "olmadığı" cevabını aldı. Bunun üzerine İnönü profesörlerin içini rahatlatarak zaten bu şartlarda fakülte kurmanın zor olacağını söylemişti.

Ancak Doğramacı, başından beri bu fakültenin kurulması için devletten maddi destek istemediğini ve gerekli akademik kadronun da hazır olduğunu vurgulamıştı.⁴⁵ İnönü DPT Müsteşarı Enver Ergun ile görüştüğünde, Ergun, yeni tıp fakültesinin kurulmasının mevcut Ankara Tıp Fakültesi'ni bölmeyeceğini ve üstelik sağlık alanında ülkenin acil ihtiyaçlarını karşılayacağını anlattı. İnönü projeyi bir yıl ertelemeyi önerse de Ergun, bunun ancak yeni bir yasa ile mümkün olabileceğini söylemişti. Bunun üzerine İnönü, projeye devam edilmesine karar vermişti.

İhsan Doğramacı bu konuda bir röportajında, bu süreçte ABD Başkanı John F. Kennedy'nin, yeni tıp fakültesinin kurulmasının önemine dair İsmet İnönü'ye telkinlerde bulunduğunu da belirtmiştir. Buna göre Kennedy, fakültenin kurulmasının ABD için önemli olduğunu, aksi takdirde askeri ve ekonomik yardımların yeniden gözden geçirilebileceğini ima eden bir mesaj iletmisti.⁴⁶

Sonuç olarak, Hacettepe Tıp Fakültesi'nin kurulması için gerekli bürokratik engeller aşılmış oldu. Bu süreçte, Milli Eğitim Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu kararı kabullenmediği için istifa etti. Yerine gelen Dr. İbrahim Öktem göreve başlar başlamaz ilk olarak Hacettepe Tıp Fakültesi'nin kuruluşuna onay verdi. Yeni tıp fakültesinin kuruluş sürecinde, Doğramacı'nın hem akademik hem de bürokratik engelleri aşmadaki kararlılığı ve bu süreçte etkin bir lobi faaliyeti yürüttüğü dönemin tanıkları tarafından da doğrulanmaktadır.⁴⁷

Netice itibarıyla, *Çocuk Sağlığı Enstitüsü potansiyeliyle Ankara Üniversitesi'ne bağlı ikinci bir Tıp Fakültesi kurulması* hükmü DPT 1963 Uygulama Planı'na eklendi ve böylece Hacettepe Tıp Fakültesi 1963 yılında resmiyet kazandı.

⁴⁴ Ertuğ, a.g.e. s. 33.

⁴⁵ Ergir'in Doğramacı ile yaptığı röportajda yaşanan olaylara değinilmektedir. Bkz. Ergir, "Hoca Bey", s. 9-10.

⁴⁶ "Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Kuruluş Öyküsü (40. Yıl): İhsan Doğramacı ile Röportaj," *HUMED*, 2003, İnternet adresi: www.youtube.com/@humed4946. Not: Söz konusu fakülte kuruluşuyla ilgili Başkan Kennedy'nin Cumhurbaşkanı İnönü'yü bizzat arayarak askeri ve ekonomik yardımların yeniden gözden geçirileceğini adeta bir tehdit gibi vurgulamış olması çok düşündürücüdür. Bu duruma dair tek kaynak Doğramacı'nın bizzat kendi sesinden verdiği yukarıda adı geçen röportajdır.

⁴⁷ Özsoylu. a.g.e. s100.

Şekil 7. Hacettepe Tıp Fakültesi kuruluşu ve Doğramacı'nın rektörlüğünün basına yansımaları
(3 Ağustos – 5 Kasım 1963)

Hacettepe Tıp Fakültesi kurulduktan üç ay sonra, Ankara Üniversitesi'nde rektörlük seçimleri yapıldı. Bazı rektör adayları, yeni kurulan fakülteyi kapatma vaadiyle rektörlük seçimlerini etkilemeye çalışmıştı. Bu durum karşısında Doğramacı, anayasa profesörü arkadaşı Bülent Nur Esen'den hukuki destek alarak Esen'in önerisiyle rektör adayı olmaya karar verdi. İdeallerini hayata geçirme sürecinde akademik ve bürokratik birçok engelle karşılaşan Doğramacı, hukuki danışmanlık aldıktan sonra Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'ne aday olmuştur. Adaylığı, akademik çevrelerde destek bulmuş ve yapılan seçim sonucunda Ankara Üniversitesi Rektörü olarak göreve gelmiştir. Ertesi gün DPT'ye giderek projelerini hızla hayata geçirmeye başladı. Ancak üniversite içindeki bir grup akademisyen Doğramacı'nın hızlı ve kararlı adımlarından rahatsızdı ve ona karşı muhalefete devam etti.⁴⁸

Dünyada uzay çalışmaları hız kazanırken, Cumhuriyet'in 40. yılında Türkiye'de sadece tek bir Diş Hekimliği Fakültesi bulunuyordu. Diş tedavileri halâ birçok yerde berberler ve ehliyetsiz kişiler tarafından yapılıyordu. Bu boşluğun farkında olan Doğramacı, Ankara'da bir diş hekimliği fakültesi açmayı hedefledi. İstanbul'dan görüş alındığında Ankara'da yeterli kadronun olmadığı, fakat İstanbul Diş Hekimliği'ne ek öğrenci alınarak gelecekte kadronun oluşturulabileceği şeklinde bir yanıt gelmişti. Ancak kadronun yetişmesi 10-20 yıl süreceği için aslında bu bir reddetme anlamına geliyordu.

Dünyada tıp ve diş hekimliği fakültelerinin ilk sınıflarında derslerin %90'ı ortaktı. Bu nedenle, ek öğrenciler alınıp tıp fakültesi ile birlikte derslere başlanabileceği ve bir çözüm bulunabileceği düşünüldü. Konu hızla üniversite senatosunda ele alındı ve Doğramacı'nın kararlılığıyla çözüme kavuştu. 1963 yılında pek çok genç, diş hekimliği ve eczacılık bölümlerinde birinci sınıf öğrencisi olarak eğitimlerine başladı. Ayrıca Temmuz 1963'te *Hacettepe Sağlık Bilimleri Yüksekokulu*, *Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi*'ne dönüştürüldü. Aynı zamanda *Kimya*, *Fizik*, *Biyoloji*, *İngiliz Edebiyatı*, *Felsefe* ve *Sosyal Antropoloji* bölümlerini içeren *Temel Bilimler Yüksekokulu* da bu fakülteye bağlandı.

Hacettepe Tıp Fakültesi, Türkiye'de kurulacak diğer tıp fakültelerine de örnek teşkil etmiştir. Doğramacı böylece Hacettepe modeli örnek alınarak Türkiye'de yeni tıp fakülteleri kurulmasına ön ayak oldu. Bu konuda çeşitli illerdeki üniversitelere danışmanlık yaptı. Erzurum'daki *Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi*'nin kurulmasında bizzat rol aldı. Bu girişimleri Türkiye'nin tıp eğitimi ve sağlık hizmetlerinde önemli gelişmelere ve modern sağlık eğitim standartlarının yaygınlaşmasına önemli katkı sağladı.⁴⁹

Fakülteden Üniversiteye: Hacettepe Üniversitesi (1967)

Dernekten enstitüye, ardından hastane ve fakülteye dönüşen Hacettepe, üniversiteleşme sürecine adım adım yaklaşırken yeni bir kurumsal evreye girmekteydi. Hacettepe Tıp Fakültesi, iki ana özelliğiyle bir ekol haline gelmişti: Birincisi, eğitim ve araştırmanın entegre olduğu, teori ve pratiğin birlikte sunulduğu, hayatta karşılaşılan sorunların çözümüne odaklanan bir sistemdi. İkincisi ise bu anlayışı benimseyen ve

⁴⁸ Çocuk Hastanesi'nin temelini atılışından fakültenin kuruluş sürecine kadar dönemin idari yetki sahibi bazı akademisyenlerin göstermiş olduğu muhalefetin bilimsel bir gerekçeden ziyade değişime direnen bir zihniyetin örneğini yansıttığı görülmekte.

⁴⁹ Ergir, a.g.m. s. 13.

misyon edinen bir ekibe sahip olmasıydı. Bu kültür, yalnızca akademik personelde değil, üniversitede çalışan herkes tarafından benimsenmişti. Doktorundan hemşiresine, teknisyeninden hizmetlisine tüm personele ait ortak bir yemekhane kolektif ekip ruhunun somut bir örneği idi. Doğramacı bu durumu şöyle açıklamıştır: “Yeni bir sistem getirdiğiniz zaman, o sistem en iyi olduğu için değil, ona inanan bir ekip tarafından sahiplenildiği için başarılı olma şansı artar.”⁵⁰ Hacettepe Hastanesi, halkla bütünleşmeyi hedefleyen bir anlayışla yola çıkmıştı. İlk yıllarda tıp fakültesinde *Hasta Sahibine Saygı* adında bir ders dahi bulunmaktaydı. Akademik unvanlar pek kullanılmaz, hoca odalarının girişinde sadece “Dr.” yazardı.

Fakültede uygulanan sistemin temel özellikleri arasında disiplinlerarası, modüler, çözüm odaklı ve uygulamaya dayalı yaklaşımlar yer almaktaydı. *Disiplinlerarası Eğitim*: Öğrenciler, teorik bilgiyi klinik uygulamalara entegre etmeyi öğrenirlerdi. *Modüler Yapı*: Eğitim, belirli modüller halinde düzenlenir; her modül belirli bir konuya odaklanır ve bu konunun farklı boyutlarını kapsardı. *Probleme Dayalı Öğrenme (PBL)*: Öğrenciler, gerçek sağlık problemleri üzerinden eğitim alarak problem çözme ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirirlerdi. *Uygulamalı Eğitim*: Teorik derslerin yanı sıra laboratuvar çalışmaları, klinik stajlar ve hastane uygulamaları ile öğrencilere pratik deneyim kazandırılırdı.

Hacettepe Tıp Fakültesi'nin Ankara Üniversitesi'nden ayrılarak bağımsız bir üniversiteye dönüşmesi gerektiğini düşünen Doğramacı, Beytepe mevkiinde fen, teknik, sosyal, idari ve insani bilimlerle ilgili eğitim birimlerinin kurulmasını da planlamıştı. Amaç, Hacettepe'yi sadece bir tıp fakültesi olarak değil, kapsamlı bir sağlık bilimleri merkezi ve daha geniş bir üniversite kompleksine dönüştürmektir.⁵¹

Doğramacı, iki yıl süren Ankara Üniversitesi Rektörlüğü sırasında mevzuattaki bürokratik hantallıktan memnun kalmamıştı. Sürekli yeni plan ve projeler geliştiren biri olarak, iki yılın yeterli olmadığını ve hareket alanının genişlemesi gerektiğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

İki yıllık Ankara Üniversitesi rektörlüğü görevim sırasında yönetimde yaşadığım sorunlardan arınmış yeni bir üniversite kurulması teşebbüsüne geçtim. Bu üniversite diğerlerinden daha farklı bir kanunla kurulacaktı. Burada rektörlük süresi 2 yıl yerine 5-8 yıl arası olacaktı. Rektörü tüm öğretim üyeleri yerine üniversite senatosu kendi üyeleri arasından seçecekti. Mali mevzuatta büyük kolaylıklar sağlanacaktı.⁵²

Üniversiteleşme yolundaki Hacettepe, dönemin genel üniversite sisteminin dışında özel bir statüye sahipti. Fakülte bütçesini yönetme ve akademik yapısını özgürce belirleme gibi yetkilerle donatılmıştı. O yıllarda birçok üniversitede boykotlar ve anarşi hüküm sürerken, Hacettepe bu durumun istisnasıydı. Öğrencilerin ve asistanların yönetime katılma ilkesini benimseyerek farklı bir model sunuyordu.

1965'te henüz Ankara Üniversitesi'ne bağlı iken dahi Hacettepe bünyesinde yeni binalar ve yüksekokullar ile dinamik bir eğitim yapısı oluşturulmuştu. Aynı yıl Doğramacı, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü görevini tamamlayarak Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Mütevelli Heyet Başkanı oldu. Doğramacı bundan sonra, enerjisinin büyük kısmını Hacettepe'nin üniversiteleşmesine ve uluslararası bir eğitim merkezi olmasına yöneltti.

Hacettepe'deki sorumluluğunun yanı sıra ODTÜ mütevelli heyet başkanı olan Doğramacı, Amerika'dan fon ve kredi desteği olarak ihtiyaçları karşılamak ve personel transferi sürekliliğini sağlamak için önemli bağlantılar kurmaya devam etti. Bu dış finansal destekler, Hacettepe'nin uluslararası standartlarda personel yetiştirmesini sürdürülebilir hale getirmişti. Böylece, üniversitenin kuruluş sürecinde iyi bir eğitim kadrosu oluşturmak için gençlerin yurt dışına gönderilmesine devam edilirken ABD, Kanada, İngiltere gibi ülkelerde eğitim görmeleri sağlandı. Bu konuda:

⁵⁰ "Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Kuruluş Öyküsü (40. Yıl): İhsan Doğramacı ile Röportaj", HUMED, 2003, İnternet adresi: www.youtube.com/@humed4946

⁵¹ Özsoylu, a.g.e. s. 30.

⁵² İhsan Doğramacı, “90 Yıllık Yaşamımdan Anılar”, İnternet adresi: www.bilkent.edu.tr/hocabey/anilar. Not: Doğramacı üniversite mevzuat bürokrasisi konusundaki bu görüşlerini YÖK başkanlığı döneminde tüm Türkiye üniversiteleri üzerinde uygulamıştır.

Hacettepe'nin kuruluşunda iyi bir eğitim kadrosu oluşturmak için gençleri yurt dışına gönderdik. ABD, Kanada ve İngiltere'de eğitim gören bu gençler, Hacettepe'nin ilk dinamik kadrosunu oluşturdu. ABD'de eğitim görmüş Türk bilim adamları da Hacettepe'de görev aldı. Hacettepe'nin başarısında bu önemli bir etken oldu.⁵³

İhsan Doğramacı, Hacettepe Hastanesi'ni bir üniversiteye dönüştürmek amacıyla önce eğitim binaları ekleyerek bir tıp fakültesi kurmuştu. Ardından *Beytepe Köyü*⁵⁴ arazisini vakıf adına satın aldı. Hacettepe bu araziler üzerinde üniversiteleşerek hızla genişleyecekti. Doğramacı, ilk olarak arazileri hastanenin çeşitli ihtiyacını karşılamak için kullanmayı planlamıştı.⁵⁵

Böylece, müstakbel üniversitenin hızla büyümesi için Beytepe arazisi yeni bir kampüs için seçildi. Burada yaşayan köylüler de yeni üniversite projesinin faydalarına ikna edilerek gerekli adımlar atıldı.⁵⁶ Mevcut eğitim kurumlarının koordinasyonunu sağlamak amacıyla 1965'te *Hacettepe Bilim Merkezi* açıldı. 1966'da *Hacettepe Tıp Merkezi* kuruldu. Ve nihayet 8 Temmuz 1967'de yayımlanan kanun ile Hacettepe Üniversitesi resmen kuruldu ve İhsan Doğramacı kurucu rektör oldu.⁵⁷ Böylece 1954'ten itibaren başlayan üniversiteleşme süreci dernek, enstitü, hastane ve fakülte aşamalarını tamamlayarak Hacettepe Üniversitesi'ne dönüşmüş oldu.

Şekil 8. Hacettepe Üniversitesi kuruluşunun resmi yazısı, Hacettepe logosu ve Anıtkabir töreni (8 Temmuz 1967)

Bağımsız kurumsal kimliğine kavuşan Hacettepe Üniversitesi'nin logosunda yer alan geyik figürü, üniversitenin sembolü olarak önemli bir tarihî ve kültürel arka plana sahiptir. Hitit geyik motifinin seçiminde, Ankara'nın köklü tarihsel ve kültürel mirası etkili olmuştur. Bu amblem 1967'de Hacettepe Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nde öğrenim gören kaligraf Yücel Tanyeri tarafından tasarlanmıştır. Tanyeri

⁵³ Ertuğ, a.g.e. s. 269.

⁵⁴ Bu köy daha önce "Lodumlu" adıyla biliniyordu. Rum kökenli olan bu isim sonradan Türkçeleşerek halk arasında "Lordun Yeri" olarak bilinirdi. Osmanlı döneminde Rum kökenli gayrimüslimlerin yaşadığı köye mübadele sırasında Balkan Türk göçmenleri yerleştirildi. 1964 yılında köyün ismi Beytepe oldu. Bkz. Vahit Özdemir, *Ankara Fotoğraf Belge ve Bilgi Paylaşım Grubu*, 8 Mart 2024, İnternet adresi: www.tinyurl.com/mse4rm5d

⁵⁵ Phyllis Lapon Erdoğan, "Thirty-Three Years With İhsan Doğramacı: 1970-2003", in *Children in His Hearth Youth On His Mind*, s. 90.

⁵⁶ Bu arada gelecekte Türkiye'nin ilk özel üniversitesi olarak kurulacak olan Bilkent'in arazileri de bu yıllarda (1968) Doğramacı Vakfı tarafından satın alınarak istimlak edildi.

⁵⁷ *Hacettepe Üniversitesi Kurulması Hakkında Kanun*, kanun maddeleri ve üniversite personellerine unvanlarına göre atanacak kadro ve alacakları aylıkları hakkında bilgi veriyor. *Hacettepe Üniversitesi Kurulması Hakkında Kanun*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara Başbakanlık Devlet Matbaası., 1967. İnternet adresi: hukukmusavirligi.hacettepe.edu.tr/892HUKurulusKanunu.pdf

başlangıçta okulun tiyatro topluluğu için hazırladığı bu amblemi, Hitit uygarlığının sembolü olan geyik motifini ve Hacettepe'nin "H" ve "T" harflerini bir araya getirerek oluşturmuştur. Amblemin hikayesinde İhsan Doğramacı da rol oynamıştır.⁵⁸

Üniversitenin gerek şehir merkezi gerekse Beytepe kampüsünde bina ihtiyacı vardı. Böylece merkez kampüsünde tıp ve sağlık bilimleri, Beytepe’de ise fen ve sosyal bilimler için ihtiyaç duyulan binaların inşaatlarına başlandı.⁵⁹

1967’de Beytepe Kampüsü’nde başlayan inşaat sürecinde büyük zorluklarla karşılaşıldı. İlk binalar 1970’lerin başında ortaya çıkmıştı; ancak 1975’e kadar su, ısınma ve ulaşım gibi sorunlar yaşandı. Prof. Emel Doğramacı’nın anılarına göre, Beytepe’ye taşınma süreci zor koşullarla doluydu; ilk zamanlarda su ve ısınma sorunları, köy yolu ve düzensiz ulaşım gibi problemler vardı.⁶⁰ Bu zorluklara rağmen, kampüsün temelleri atıldı.

Hacettepe Üniversitesi sadece tıp ve sağlık bilimleri alanlarındaki başarılarıyla değil, aynı zamanda geniş bir alana yayılan diğer fakülteleriyle de dikkat çekmektedir. Zaman içerisinde yenileri açıldıkça, fakülte sayısı günümüzde 16’ya ulaşmıştır. İlk olarak Fen ve Sosyal Bilimler Fakültesi bünyesinde kurulan Edebiyat Fakültesi, 1982 yılında ayrı bir fakülte olarak yapılandırılarak 17 bölüm ile eğitim vermektedir. Yabancı Diller Yüksekokulu, 1967 yılında kurularak yabancı dil hazırlık eğitimi sunmaya başladı. Bugün İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde zorunlu hazırlık eğitimi verilmektedir. Fen Fakültesi, 1963 yılında Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi’ne bağlı olarak kuruldu. 1971 yılında ayrı bir fakülte haline geldi ve temel bilimler alanında önemli katkılar sağlamaktadır. Temelleri 1968’de atılmış olan Mühendislik Fakültesi ise 1971’de kurulmuş olup, çeşitli mühendislik programları ile teknolojik gelişmelere katkıda bulunmaktadır. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 1971’de kuruldu ve Türkiye’nin ekonomik, idari ve sosyal yapısına yönelik eğitimler sunmaktadır. Mesleki Teknoloji Yüksekokulu, 1973 yılında kurularak, sanayi ve teknoloji alanında eğitim vermektedir. Güzel Sanatlar Fakültesi 1983 yılında kurulmuş ve Türkiye’de önemli bir sanat merkezi konumuna ulaşmıştır. Eğitim Fakültesi, 1982 yılında kurularak, öğretmen yetiştirme alanında eğitim vermektedir. Spor Bilimleri Fakültesi, 1989 yılında kuruldu ve spor bilimleri alanında eğitim sunmaktadır. Konservatuvar, kökleri 1936’ya dayanan Ankara Devlet Konservatuvarı’nın devamıdır ve 1982 yılından itibaren Hacettepe Üniversitesi bünyesinde eğitim vermektedir. İletişim Fakültesi, 2005 yılında kuruldu. Medya ve iletişim eğitimleri sunmaktadır. Hukuk Fakültesi, 2005 yılında kuruldu ve adalet sistemine hukukçular yetiştirmektedir.

Hacettepe Üniversitesi, Beytepe Kampüsü’nde karşılaşılan çeşitli zorluklara rağmen fedakarlıklarla gelişimini sürdürmüştür. Günümüzde sosyal bilimler, fen bilimleri, mühendislik, sanat ve diğer birçok alanda eğitim veren bir üniversite olarak Türkiye’nin saygın eğitim kurumlarından biri olmuştur.

Hacettepe Üniversitesi ve Yurtdışındaki Yankıları

Doğramacı 1950’li yıllarda çocuk ölümlerini önlemeye yönelik ilk çalışmalarının ardından, bu hedefini Hacettepe Üniversitesi’ni kurarak geniş bir alana taşımayı başarmıştı. Üniversitenin önemi, özellikle modern tıbbın gerektirdiği nitelikli imkanları sağlamasında yatmaktaydı.⁶¹ Doğramacı, daha hastane aşamasında dahi sık sık Amerika’ya giderek başarılı Türk ve Amerikalı doktorlarıyla görüşmeler yapmıştı. İlerleyen dönemde bu akademisyenleri Türkiye’ye getirip fakültede görevlendirdi. Amerika’dan gelen uzman doktorlar, kaliteyi hızla artırırken üniversiteye uluslararası bir kimlik kazandırmada önemli rol oynamışlardı.⁶² Hacettepe’de uygulanan eğitim sistemi, teorik bilgi ve uygulamayı bir arada sunarak, probleme dayalı öğrenme metodolojisi ile öğrencilerin gerçek dünya sorunlarına yönelik çözümler

⁵⁸ Yücel Tanyeri, “Kurumsal Kimlik”, *Hacettepe Üniversitesi Web Sitesi*, İnternet Adresi: hacettepe.edu.tr/hakkinda

⁵⁹ "Hacettepe Tarihçe," *Hacettepe Üniversitesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı*, İnternet adresi: cocuksagligi.hacettepe.edu.tr/tarihce

⁶⁰ Emel Doğramacı, *Anılarım ve Bilinmeyenlerim*, Poyraz Ofset yay. Ankara, 2013, s. 54.

⁶¹ Mehmet Haberal Hacettepe Üniversitesi kuruluş sürecini bir zihniyet devrimi olarak nitelirmektedir. Bkz. Mehmet Haberal, “Bizler Onun Hacettepesi’nde Yetiştik”, *Bütün Dünya 2000 Doğramacı Özel Sayı*, Sayı 4, Nisan 2010, s. 17-21.

⁶² Yılmaz Tunçkol, “Bir Doğramacı Vardı”, *Bütün Dünya 2000 Doğramacı Özel Sayı*, Sayı 4, Nisan 2010, s. 28.

geliştirmelerini hedefliyordu. Bu yenilikçi yaklaşım üniversitenin uluslararası alanda tanınması ve yankı uyandırmasında etkili olmuştu.

Doğramacı'nın başlattığı yenilikçi dönem, sağlık hizmetlerinin modern teknolojiyle entegrasyonunu sağlamış ve Türkiye'de dünya standartlarında tıp uygulamalarını mümkün kılmıştır. Üniversitenin özellikle organ nakli konusundaki başarıları, ülkenin tıp alanındaki ilerlemesini ve uluslararası itibarını güçlendirmiştir. Prof. Mehmet Haberal, organ naklinin tedavisinin Türkiye'ye getirilmesinde Doğramacı'nın desteğinin büyük rol oynadığını ifade etmiştir.⁶³

1966'da Hollanda hükümeti tıp eğitiminde reform yapma kararı almış ve İhsan Doğramacı'nın başkanlığındaki heyeti Hollanda'ya davet etmiştir. Bu heyet, İsveç'ten Prof. Walgren ve Amerika'dan Prof. Odegard'dan oluşmuştur. Üç gün süren çalışma sonucunda Hollanda medyasında, Doğramacı'nın "Tıpta reform yapan Türk" olarak tanıtıldığı ve Türkiye'nin tıp eğitiminde önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır.⁶⁴

Şekil 9. Tıp dünyasında dönemin önemli bir yayın organı olan Medical Tribune: “Son 12 yıl içinde, Dr. İhsan Doğramacı, 150 yataklı bir çocuk hastanesini tam teşekküllü bir yükseköğretim kurumuna, Hacettepe Üniversitesi’ne, dönüştürmüştür.” (29 Ocak 1968)

Hacettepe Üniversitesi'nin tıp eğitimindeki modeli, İngiltere'de yükseköğretim standartlarına ulaşmak için örnek alınmıştır. Londra Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Sir Brian Windeyer liderliğindeki İngiliz Kraliyet Komisyonu, Hacettepe'yi ziyaret etmiş ve oradaki sistemi İngiltere'de uygulamayı planladıklarını belirtmiştir.⁶⁵ İngiliz medyası, Hacettepe Tıp Fakültesi'nin eğitim ve hastane yönetimindeki başarısını olumlu bir dönüşüm olarak nitelendirmiştir.

Aynı yıl Japonya'da da Hacettepe örnek alınarak Tokyo Çocuk Hastanesi kurulmuştur. Tokyo Çocuk Merkezi Müdürü Noboru Kobayashi, Doğramacı'nın danışmanlığında başlanan projede, çocuk sağlığı alanında kültürlerarası diyalog ve disiplinlerarası işbirliği sayesinde önemli adımlar atıldığını ifade etmiştir.⁶⁶

Hacettepe Üniversitesi'nin bilimsel ve nitelikli eğitim modeli, dünyada takdirle karşılanmıştır. Uluslararası heyetlerin ziyaretleri ile bu hayranlık raporlara yansımıştır. 1960 ve 1970'li yıllarda İngiltere'den, Hollanda'dan resmi heyetler birçok kez üniversiteyi incelemeye gelmiş ve gördükleri tablodan oldukça etkilenmişlerdir. Bu da gösteriyor ki o dönem itibarıyla Hacettepe Üniversitesi yalnız Türkiye'de değil dünyada da örnek alınan bir yükseköğretim kurumudur.

⁶³ Mehmet Haberal, “We Were Born At Hacettepe”, in *Children in His Hearth Youth On His Mind*, s. 119-120.

⁶⁴ Özsoylu, a.g.e. s. 32.

⁶⁵ İhsan Doğramacı, “90 Yıllık Yaşamımdan Anılar”, s. 10.

⁶⁶ Noboru Kobayashi, “Congrats and Thank You”, in *Children in His Hearth Youth On His Mind*, s. 168.

Sonuç

Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluş süreci, Türkiye'de sağlık ve eğitim sistemlerinin modernleşmesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Üniversitenin kazandığı kurumsal başarının temelleri, İhsan Doğramacı'nın vizyonu, kararlılığı ve uluslararası akademik tecrübeleri sonucunda atılmıştır. Böylece Hacettepe, özellikle modern tıp ve yükseköğretim alanında öncü bir kurum haline gelmiştir. Bir taraftan da henüz üniversiteleşme sürecinde, Türkiye'de bulunmayan teknik cihazlarla donanımsal altyapı kurulurken, diğer yandan tersine beyin göçü ile bilgi ve teknoloji transferi sağlanmıştır.⁶⁷ Doğramacı'nın yenilikçiliği, bürokratik ve küresel stratejik ilişkileri bu başarıda önemli rol oynamıştır.

Hacettepe'nin kurumsal ve akademik başarısında rol oynayan unsurlardan biri de, Doğramacı'nın devlet kurumlarıyla kurduğu güçlü ilişkiler ve uluslararası bağlantılarıdır. Bu sayede hem yurt içinde hem de yurt dışında önemli destekler alınarak Hacettepe'nin hızla büyüüp gelişmesi sağlanmıştır. Özellikle eğitim ve sağlık alanında getirilen yenilikçi uygulamalar, alanında model olmuştur.

Tıp ve sağlık hizmetlerinin ötesinde, zamanla farklı akademik alanlarda da öncü hale gelen Hacettepe Üniversitesi için Doğramacı'nın uzun vadeli idealinin bir sonucudur denebilir. Eğitim anlayışı, teori ile pratiği birleştirerek öğrencilere geniş bakış açısı sunan yenilikçi ve üretken bir modele dayanmaktadır. Üniversitenin kurumsal yapısı ve eğitim modeli dünya standartlarına uygun tasarlanırken, global düzeyde de saygın bir eğitim ve araştırma kurumu haline gelmesi sağlanmıştır.

Hacettepe'nin kuruluşu, Cumhuriyetin erken döneminde Atatürk önderliğinde temelleri atılan sağlık ve eğitim reformlarının bir devamı ve sürdürücüsü niteliğindedir. Öte yandan Hacettepe 1945 sonrası dünya genelindeki nüfus artışı, şehirleşme ile sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve modernleştirilmesi akımının Türkiye'deki sembolü olarak da gösterilebilir. Doğramacı ise bu küresel akımın adeta Türkiye'deki öncüsü ve girişimcisi olmuştur. Hacettepe, bugün de bu vizyonla devam etmekte hem ulusal hem de uluslararası alanda saygın bir eğitim kurumu olarak varlığını sürdürmektedir.

Son söz olarak denebilir ki gerek Hacettepe Üniversitesi gerekse Doğramacı idealizmi, Türkiye'nin üniversiteleşme ve sağlık alanındaki ilerlemesinde lokomotif rol üstlenmiş; bu öncülük aynı zamanda yenilikçi kurumsal mantığın devamlılığını sağlamıştır.

Çıkar çatışması:	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazar bu çalışma için mali destek almadığını bildirmiştir.
Etik kurul onayı:	Yazar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duymadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Akar, N. (2003). *Anadolu'da bir çocuk doktoru: Ord. Prof. Dr. Albert Eckstein*. Pelikan Tıp Teknik Yayınları.
- Akgün, A. E., Keskin, H., & Günsel, A. (2014). Bilgi ekonomisi kapsamında teknoloji transferinin bilgi transferine dönüşümüne dair bir literatür taraması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 227-242.
- Ankara Üniversitesi. (1954, 16 Ocak). *Profesörler Kurulu Kararı*. <https://50.hacettepe.edu.tr/timeline/timeline.html>
- Arneil, G. (2003). Memories of İhsan Doğramacı. J. Schaller & T. Türmen (Yay. haz.), *Children in his hearth, youth on his mind* içinde (ss. 19-24). Wilton 65.
- Deniz, B. (2019). *Dr. Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu faaliyetleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kırklareli.
- Devlet Arşivleri Plan ve Onay Belgesi, 5 Temmuz 1954. Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1954, 5 Temmuz). Hacettepe Parkı içinde AÜ Tıp Fakültesi'nin yapacağı Çocuk Sağlık Merkezi binasının civarı ve yolların durumunu gösteren 26040 sayılı plan ile İmar'ın 379 sayılı Kararı'nın onayı (Belge No: 30-18-1-2 / 136 - 64 - 16).

⁶⁷ *Teknoloji transferi*, alınan teorik bilgiyi kullanarak işlevsel bir sistem kurmak ve yeni bilgi üretmektir. Hacettepe bunu başarmıştır. Bilgi ve teknoloji transferi terminolojisi hakkında bkz. A. E. Akgün, H. Keskin, A. Günsel, "Bilgi Ekonomisi Kapsamında Teknoloji Transferinin Bilgi Transferine Dönüşümüne Dair Bir Literatür Taraması" *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 19, Sayı 1, 227-242. dergipark.org.tr/tr/pub/atauniiibd/issue/2687/35304.

- Doğramacı, İ. (2010). 90 yıllık yaşamımdan anılar. *Bilkent News Doğramacı Özel Sayı*. Erişim adresi: www.bilkent.edu.tr/hocabey/anilar.html
- Erdoğan, P. L. (2003). Thirty-three years with İhsan Doğramacı: 1970-2003. T. Türmen & J. Shaller (Yay. haz.), *Children in his hearth, youth on his mind* içinde (ss. 83-95). Wilton 65.
- Ertuğ, C. (2015). *Türkiye’de ve Dünya’da İhsan Doğramacı olayı*. Meteksan.
- Gül, A. F. (2023). *Haluk balaban ile röportaj*.
- Gül, A. F. (2023). *Prof. gökhan tunçbilek ile röportaj*.
- Gürsel, A. (1998). *Cumhuriyet dönemi sağlık politikaları (1920–1960)* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Haberal, M. (2003). We were born at Hacettepe. T. Türmen & J. Shaller (Yay. haz.), *Children in his hearth, youth on his mind* içinde (ss. 117-120). Wilton 65.
- Haberal, M. (2010). Bizler onun Hacettepesi’nde yetiştik. *Bütün Dünya 2000 Doğramacı Özel Sayı*, 4, 17-21.
- Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi. (2003). *Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi kuruluş öyküsü (40. yıl): İhsan Doğramacı ile röportaj*. Erişim adresi: www.youtube.com/@humed4946
- İhsan Doğramacı’nın Anıtkabir Not Defteri İmzası, 8 Temmuz 1967. Hacettepe Üniversitesi. (1967, 8 Temmuz). İhsan Doğramacı’nın Anıtkabir Not Defterine İmzası. <https://50.hacettepe.edu.tr/timeline/timeline.html>
- Kobayashi, N. (2003). Congrats and thank you. T. Türmen & J. Shaller (Yay. haz.), *Children in his hearth, youth on his mind* içinde (ss. 165-169). Wilton 65.
- Küçük, Faruk. *Ankara Fotoğraf Koleksiyonu*, internet adresi: <https://dericizade.blogspot.com>
- Medical Tribune, 29 Ocak 1968. Medical Tribune. (1968, January 29). Turkish hospital converted to a first class university. *Medical Tribune*, 9(9).
- Metin, Ö. (2014). Bir Ankara efsanesi olarak Hacettepe. *İdealkent*, 11, 88-93.
- Meydan, S. (2014). *Akl-ı Kemal: Atatürk’ün akıllı projeleri (Cilt 5)*. İnkılap Yayınları.
- Milliyet Gazetesi, 15 Haziran 1954. Milliyet. (1954, 15 Haziran). *Çocuk sağlığı kliniği*.
- Milliyet Gazetesi, 24 Mart 1961. Milliyet. (1961, 24 Mart). *Ankara’da 160 çocuk yangından kurtarıldı*.
- Milliyet Gazetesi, 25 Mart 1961. Milliyet. (1961, 25 Mart). *Hastahane yangınında bazı eşyalar çalındı*.
- Milliyet Gazetesi, 3 Ağustos 1963. Milliyet. (1963, 3 Ağustos). *Azizoğlu sağlık reformunu açıkladı*.
- Milliyet Gazetesi, 30 Mart 1961. Milliyet. (1961, 30 Mart). *Yanan çocuk hastanesi tekrar açıldı*.
- Milliyet Gazetesi, 5 Kasım 1963. Milliyet. (1963, 5 Kasım). *Prof. Doğramacı Ankara Üniversitesi rektörü oldu*.
- Özsoylu, Ş. (1995). *İhsan Doğramacı ile 40 yıl*. Özkan Matbaacılık.
- Profesörler Kurulu Kararı, 16 Ocak 1954
- Resmi Gazete, Hacettepe Üniversitesi Kuruluş Kanunu, 8 Temmuz 1967. Resmi Gazete. (1967, 8 Temmuz). Hacettepe Üniversitesi Kurulması Hakkında Kanun (Sayı: 12642). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12642.pdf>
- Rockefeller Archive Center. (1960-1961). Box 3, File Code 805A Ankara University Nute, William L.
- Rockefeller Archive Center. (n.d.). <https://resource.rockarch.org>
- Say, B. (2003). Great organiser, great teacher. T. Türmen & J. Shaller (Yay. haz.), *Children in his hearth, youth on his mind* içinde (ss. 229-232). Wilton 65.
- Şencan, E. (2024). *Atatürk okulu*. İleri Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA). (n.d.). 30-18-1-2 / 136 - 64 - 16.
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2009). *Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasında DPT*. Mayıs. www.sbb.gov.tr
- Tunçkol, Y. (2010). Bir Doğramacı vardı. *Bütün Dünya 2000 Doğramacı Özel Sayı*, 4, 27-29.
- Vatan Gazetesi, 25 Mart 1961. Vatan. (1961, 25 Mart). *Hastahane yangınında bir çocuğun öldüğü tesbit edildi*.
- Yalçın, S. (2019). *Kara kutu yüzleşme vakti*. Kırmızı Kedi.
- Yalman, A. E. (1971). *Yakın tarihte gördüklerim ve geçirdiklerim 1945-1971*. Rey Yayınları.
- Yeşiltuna, S. (2024, Nisan). Atatürk’ün Çocuk Sarayı ve Himaye-i Etfal. *Anıtkabir Dergisi*, 24(93), 27–31.
- Yıldız Özlü, Z., & Üntüvar, S. (2023). Ankara Numune Hastanesi’nde Alman bilim insanları ve Albert Eckstein. *Asia Minor Studies*, 11(2), 221–234. <https://doi.org/10.17067/asm.1262563>

Yurdakök, M. (1984). *Hacettepe tarihi*. Öztürk Matbaası.

Yurdakök, M. (1991). Hacettepe'nin öyküsü: Gecekonudan üniversiteye. *Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Mezunları Derneği Bülteni*, 1(4).

Yurdakök, M. (1992). *Hacettepe Çocuk Hastanesi tarihi*. Hacettepe Üniversitesi Basımevi.

Yurdakök, M. (2023). İhsan Doğramacı (1915 - 2010). *Osmangazi Tıp Dergisi Türk Tıbbına Hizmet Veren Bilim İnsanları Özel Sayısı*. 76-83. <https://doi.org/10.20515/otd.1400027>